

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра публічного управління та адміністрування

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Парламентська діяльність

освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування
освітній ступінь Магістр
інститут економіки, управління, права та інформаційних технологій

Розробник: Тетяна ЩЕТИНА,
доцент кафедри публічного управління та
адміністрування, кандидат історичних наук, доцент

Гарант: Олександр ДОРОФЄВ,
професор кафедри публічного управління та
адміністрування, доктор економічних наук, доцент

Полтава
2021 р.

Назва навчальної дисципліни	Парламентська діяльність
Назва структурного підрозділу	Кафедра публічного управління та адміністрування навчально-наукового
Контактні дані розробників, які залучені до викладання	<i>Викладач:</i> к. і. н., доцент Щетініна Тетяна Олексіївна <i>Контакти:</i> ауд. 494 (навчальний корпус № 4) <i>e-mail:</i> tetiana.shchetinina@pdaa.edu.ua
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Попередні умови для вивчення навчальної дисципліни	«Менеджмент», «Управління персоналом» та «Адміністративний менеджмент», що є складовими вступного фахового випробування за ОПП Зв'язки з громадськістю спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування

Заплановані результати навчання

Мета навчальної дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про становлення парламентаризму, характер та зміст парламентської діяльності в Україні та світі.

Основні завдання навчальної дисципліни:

– освоєння здобувачами вищої освіти понятійного апарату дисципліни, основних теорій та концепцій, опанування та особливостей реалізації парламентаризму за кордоном.

– формування у здобувачів вищої освіти понятійного апарату дисципліни, основних теорій та концепцій парламентаризму;

– опанування засад діяльності українського парламенту, розуміння функцій парламенту, процесів формування парламентом державної політики та впливу парламенту на діяльність органів публічного управління в державі;

– дослідження особливостей парламентської діяльності у зарубіжних країнах.

<i>Компетентності:</i>	
<i>загальні:</i>	<i>фахові:</i>
ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	ФК 02. Здатність організувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери.
ЗК 02. Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально	ФК 03. Здатність організувати інформаційно-аналітичне забезпечення

<p>відповідально та свідомо. ЗК 04. Здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні. ЗК 05. Здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології.</p>	<p>управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій, зокрема розробляти заходи щодо впровадження електронного урядування в різних сферах публічного управління та адміністрування. ФК 07. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування. ФК 10. Здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції.</p>
---	---

Програмні результати навчання:

- ПРН 01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.
- ПРН 02. Розв'язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення.
- ПРН 11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень.

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Парламентаризм як політичний інститут: теоретико-методологічні підходи вивчення

Поняття «парламентаризм». Парламент як уособлення парламентаризму. Парламентаризм як форма суспільного співжиття.

Сучасний парламентаризм, його значення і функції. Відповідальність уряду перед парламентом. Розвиток системи партій. Захист прав і свобод громадян. Обмежений парламентаризм. Основні типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, дуалістичний парламентаризм, парламентський міністеріалізм і т. п.

Тема 2. Формування класичних теорій парламентаризму

Британські концепції парламентаризму: Дж. Локк «Два трактати про державне правління», Е. Берк та концепція парламентського представництва, І. Бентам і концепція утилітаризму, Дж. Міль та есе «Представницьке правління», Г. Спенсер, Т. Г. Грін. Американські концепції парламентаризму: Дж. Медісон, Т. Джефферсон, Л. Гамільтон. Ідеї бікамералізму. Ідеї парламентаризму в німецькій філософії: Кант і принцип народного суверенітету, Гегель і «Філософія права».

Основні ідеї парламентаризму в українській політичній думці (П. Орлик, М. Драгоманов, М. Кістяківський, М. Туган-Барановський, М. Грушевський, М. Днестрянський та ін.)

Тема 3. Структура сучасних парламентів. Сучасні моделі парламентаризму.

Однопалатні парламенти. Двопалатна структура парламенту. Специфіка двопалатних парламентів в унітарних державах: парламент як орган регіонального (територіального)

представництва, парламент як орган представництва інтересів місцевого управління та самоврядування. Проблема рівності палат у законодавчій сфері в двопалатних парламентах.

Порядок формування парламентів. Система парламентських виборів. Прямі вибори. Непрямі або багатоступінчасті вибори. «Реальне представництво». Формування парламентів на змішаній основі. Член парламенту «за посадою». Норма представництва. Кількісний склад парламентів: специфіка унітарних і федеративних держав.

Вестмінстерська парламентська система: переваги та недоліки (склад, організація: керуючі органи, комітети, дебати), повноваження, розгляд законопроектів).

Американська (конгресійна) модель. Змішана модель (Німеччина, Франція та ін.). Система стримувань та противаг: американський та європейський досвід. Процес законотворення в цих моделях (порівняльний аналіз)

Тема 4. Витоки українського парламентаризму. Парламентаризм в Україні за радянських часів та в новітній період

Становлення парламентаризму на сучасних українських територіях (віче доби Київської Русі, Козацька Генеральна Рада). Формування парламентаризму в добу українських визвольних змагань 1917 – 1920 рр. (Центральна Рада і Генеральний Секретаріат, Трудовий конгрес періоду Директорії, Українська Національна Рада ЗУНР).

Верховна Рада УРСР як парламент радянського типу. Однопартійність як ключова характеристика політичної системи СРСР. Порядок діяльності та структура Верховної Ради УРСР. Статус депутата. Накази виборців. Система місцевих органів влади.

Перебудова і зміни в політичній системі. Здобуття незалежності і реформування політичної системи.

Тема 5. Верховна Рада України. Внутрішня організація Верховної Ради

Структура, функції та повноваження Верховної Ради України. Порядок діяльності Верховної Ради України, її органів і посадових осіб. Закон України «Про комітети Верховної Ради України». Структура Верховної Ради України. Конституційний склад Верховної Ради України.

Загальнопарламентські інститути Верховної Ради: Голова Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради (керівні посадові особи), апарат Верховної Ради та їх повноваження. Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини.

Тема 6. Депутатський корпус. Правовий статус народного депутата України. Депутатський імунітет та індемнітет. Поняття «внутрішня організація парламенту». Регламент Верховної Ради України (ВР). Парламентські фракції (групи). Поняття «парламентська партія».

Постійні комітети (комісії) ВР. Принципи формування та повноваження. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій). Допоміжний апарат Верховної Ради.

Тема 7. Законотворчий процес як основна функція парламенту

Поняття та зміст законодавчої функції парламентів. Організаційні питання законотворчості. Стадії законотворчості. Порядок внесення законопроекту до парламенту. Законодавча ініціатива. Суб'єкти законодавчої ініціативи. Етап обговорення законопроекту на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту. Англійська («трьох читань») та французька («комісій (комітетів)») системи розгляду законопроектів. Перше читання законопроекту. Друге читання законопроекту. Комітетська стадія. Стадія доповіді. Третє читання законопроекту.

Прийняття закону. Процедурні правила проведення голосування по законопроекту. Питання кворуму і способів голосування. Проста більшість, кваліфікована більшість. Підписання (санкціонування) закону главою держави. Відносне або відкладальне вето. Процедура подолання вето. Офіційне оприлюднення закону.

Тема 8. Контрольна функція парламенту

Поняття «парламентський контроль». Об'єкти парламентського контролю: виконавча

влада, Глава держави, судова влада, збройні сили. Моделі парламентського контролю: особливості парламентських, президентських і змішаних держав.

Форми контролю: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів. Постійні, спеціальні й слідчі комісії (комітети) як засоби парламентського контролю.

Парламентські слухання: функція, процедура проведення. Формальне затвердження парламентом звіту про виконання державного бюджету за рік. Рахункові (лічильні) палати парламентів.

Тема 9. Установча функція парламенту

Зміст установчої функції парламентів. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду. Моделі формування уряду: на парламентських засадах, позапарламентський спосіб. Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб.

Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпічменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат парламентів вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

Тема 10. Парламентська діяльність Європейського Союзу. Парламентська Асамблея Ради Європи. Міжпарламентське співробітництво країн.

Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ — парламентський орган «Східного партнерства» між ЄС та його Східноєвропейськими партнерами. Меморандум (2015 р.) про взаєморозуміння між ВРУ та ЄП про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності.

Європарламент як представницький орган європейського співтовариства. Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі ЄС, правовий статус Парламенту Європейського Союзу. Організаційно-правові засади функціонування Європарламенту.

Тема 11. Модернізація парламенту та моніторинг парламентської діяльності.

Модернізація парламенту та моніторинг парламентської діяльності в Україні. Світовий досвід модернізації парламентської діяльності. План дій з реалізації Декларації відкритості парламенту в Україні. Аналітичні звіти про підсумки законодавчої роботи. Результати парламентського моніторингу в Україні (Лабораторія законодавчих ініціатив) і світі. Відповідальність парламентаріїв перед суспільством за результати діяльності.

Трудомісткість:

Загальна кількість годин – 135.

Кількість кредитів – 4,5.

Форма семестрового контролю – екзамен (для денної форми навчання); залік (для заочної форми навчання).

Додаткові матеріали для представлення навчальної дисципліни:

Робоча навчальна програма, презентація.

Політика оцінювання

Академічна доброчесність. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватись Кодексу академічної доброчесності Полтавського державного аграрного університету та Кодексу про етику викладача та здобувача вищої освіти Полтавського державного аграрного університету. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Оцінювання результатів навчання:

Програмні результати навчання	Форми контролю
ПРН 01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.	Виконання завдань на практичних заняттях
ПРН 02. Розв'язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проєкти нормативно-правових актів для їх усунення.	Виконання завдань самостійної роботи Тести (для денної форми навчання)
ПРН 11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень.	Контрольна робота Екзамен (для денної форми навчання) / Залік (для заочної форми навчання)

У межах кожної окремої теми навчальної дисципліни «Парламентська діяльність» здобувачі вищої освіти опановують у рівній мірі програмні результати навчання з передбачених робочою програмою даної навчальної дисципліни (ПРН 01; ПРН 02; ПРН 11).

Критерії успішного опанування програмних результатів навчання

Програмні результати навчання	Відсоток у підсумковій оцінці з навчальної дисципліни, %	Пороговий рівень оцінок, бали	
		мінімальний	максимальний
ПРН 01	40	24	40
ПРН 02	30	18	30
ПРН 11	30	18	30
Разом	100	60	100

Схема нарахування балів з навчальної дисципліни

Для денної форми навчання (281ПУА_мд_2021)

Назва теми	Форми контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти				Р а з о м по теми
	Виконання завдань на практичних заняттях	Виконання завдань самостійної роботи	Тести	Контрольна робота	
Тема 1. Парламентаризм як політичний інститут: теоретико-методологічні підходи вивчення	–	3		+	3
Тема 2. Формування класичних теорій парламентаризму	5	3			8
Тема 3. Структура сучасних парламентів. Сучасні моделі парламентаризму	5	3			8
Тема 4. Витоки українського парламентаризму. Парламентаризм в Україні за радянських часів та в новітній період	5	3			8
Тема 5. Верховна Рада України. Внутрішня організація Верховної Ради	5	3			8
Тема 6. Депутатський корпус. Правовий статус народного депутата України	5	3			8
Тема 7. Законотворчий процес як основна функція парламенту	5	3			8
Тема 8. Контрольна функція парламенту	5	3			8
Тема 9. Установча функція парламенту	–	3		+	3
Тема 10. Парламентська діяльність Європейського Союзу. Парламентська Асамблея Ради Європи. Міжпарламентське співробітництво країн.	–	3		+	3
Тема 11. Модернізація парламенту та моніторинг парламентської діяльності.	–	3		+	3
Тести	×	×	5	×	5
Контрольна робота	×	×	×	7	7
Всього	35	33	5	7	80
ІСПИТ					20
Разом					100

Для заочної форми навчання (281 ПУА_мд_2021 [1] (л. н.))

Назва теми	Форми контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти			Р а з о м по темі
	Виконання завдань на практичних заняттях	Виконання завдань самостійної роботи	Контрольна робота	
Тема 1. Парламентаризм як політичний інститут: теоретико-методологічні підходи вивчення	–	–	×	–
Тема 2. Формування класичних теорій парламентаризму	–	2	×	2
Тема 3. Структура сучасних парламентів. Сучасні моделі парламентаризму	–	2	×	2
Тема 4. Витоки українського парламентаризму. Парламентаризм в Україні за радянських часів та в новітній період	–	2	×	2
Тема 5. Верховна Рада України. Внутрішня організація Верховної Ради	–	2	×	2
Тема 6. Депутатський корпус. Правовий статус народного депутата України	–	2	×	2
Тема 7. Законотворчий процес як основна функція парламенту	10	2	×	12
Тема 8. Контрольна функція парламенту	10	2	×	12
Тема 9. Установча функція парламенту	10	2	×	12
Тема 10. Парламентська діяльність Європейського Союзу. Парламентська Асамблея Ради Європи. Міжпарламентське співробітництво країн	–	2	×	2
Тема 11. Модернізація парламенту та моніторинг парламентської діяльності.	–	2	×	2
Всього за темами	×	×	×	50
Контрольна робота	×	×	50	50
Всього	30	20	50	100
Разом				100

Шкала та критерії оцінювання за рівнем досягнення результатів навчання

Рівень критерію	Межі оцінювання	Опис критерію	Форми контролю	Оцінка в балах	
				для денної форми навчання	для заочної форми навчання
Високий	від 90 % до 100 %	Знання здобувача вищої освіти є глибокими, міцними, системними, що дозволяє для виконання творчих завдань демонструвати результати навчання; навчальна діяльність позначена вмінням в усній та письмовій формі самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти закономірності, робити вмотивовані висновки та відстоювати особисту позицію. <u>Програмні результати навчання (ПРН 01; ПРН 02; ПРН 11)</u> на даному рівні досягнуті у повному обсязі.	виконання завдань на практичних заняттях	5	10
			виконання завдань самостійної роботи	3	2
			тести	5	×
			контрольна робота	7	48-50
			екзамен	20	×
Середній	від 75 % до 89 % балів	Знання здобувача вищої освіти при досягненні даного рівня дозволяють демонструвати істотні ознаки понять, явищ, розуміти та коментувати в усній та/або письмовій формі зв'язки між ними; здобувач вміє пояснити основні закономірності; володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо); вміє робити висновки та виправляти допущені помилки, що дозволяє демонструвати в стандартних ситуаціях результати навчання. Проте, здобувачеві вищої освіти бракує власних суджень та системності висновків. <u>Програмні результати навчання (ПРН 01; ПРН 02; ПРН 11)</u> на даному рівні здобувачем вищої освіти в цілому досягнуті.	виконання завдань на практичних заняттях	4	8-9
			виконання завдань самостійної роботи	2	1,5
			тести	4	×
			контрольна робота	5-6	40-47
			екзамен	15-19	×
Достатній	від 60 % до 74 %	Здобувач вищої освіти засвоїв основний навчальний матеріал, за зразком виконує завдання як в усній так і в письмовій формі; володіє елементарними вміннями навчальної діяльності, що дозволяє демонструвати лише частково аналіз процесів та явищ, вміння робити узагальнення, висновки позбавлені самостійності, відчувається розрив між набутими знаннями та їх практичним застосуванням. <u>Програмні результати навчання (ПРН 01; ПРН 02; ПРН 11)</u> на даному рівні здобувачем вищої освіти в основному досягнуті.	виконання завдань на практичних заняттях	3	6-7
			виконання завдань самостійної роботи	1	1
			тести	2-3	×
			контрольна робота	4	31-40
			екзамен	11-14	×
Низький	до 60 % балів	Здобувач вищої освіти має початкові уявлення про предмет вивчення, що забезпечує лише фрагментарне досягнення програмних результатів навчання (ПРН 1; ПРН 2; ПРН 11).	виконання завдань на практичних заняттях	0-2	0-5
			виконання завдань самостійної роботи	0	0-0,5
			тести	0-1	×
			контрольна робота	3	0-30
			екзамен	0-10	×

Рекомендовані джерела інформації

Основні

Законодавчі акти

1. Конституція України : Основний Закон від 28.06.1996 р. (редакція від 01.01.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України: інформаційно-пошукова система*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 25.08.2021 року).

2. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (редакція від 11.04.2021 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України: інформаційно-пошукова система*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text> (дата звернення: 25.08.2021 року).

3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (редакція від 05.08.2021 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України: інформаційно-пошукова система*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 25.08.2021 року).

4. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (редакція від 24.02.2021 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України: інформаційно-пошукова система*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 25.08.2021 року).

5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР (редакція від 16.07.2021 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України: інформаційно-пошукова система*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.08.2021 року).

Навчально-наукова література

1. Бандурка О., Древаль Ю. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток : монографія. Х., 1999. 288 с.

2. Верховна Рада України : інформаційна довідка / авт.-упоряд. В. О. Зайчук. Вип. 3. К. : Парлам. вид-во, 2006. 254 с.

3. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1998. 484 с.

4. Гошовська В.А. Парламентаризм : підручник. К. : НАДУ, 2016. 672 с.

5. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект : монографія. К., 2001. 248 с.

6. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. К. : Абрис, 2000. 414 с.

7. Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики : зб. наук. ст. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 250 с.

8. Конституційне право України : навч. посібн. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філянїна. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.

9. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.

10. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.

11. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А.А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

12. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
13. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений : учебник. М. : Норма, 2009. 704 с.
14. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підготов. до іспитів; 3-тє вид. К. : Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2008. 244 с.
15. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В.А.Гошовської. К. : НАДУ, 2012. Т.2. 340 с. (Бібліотека магістра).
16. Павленко Р. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. 252 [3] с.
17. Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / уклад. В.А.Гошовська та ін.; за заг. ред. д. політ.н., проф. В.А.Гошовської. К. : НАДУ, 2012. 228 с.
18. Парламентська діяльність: цінності, стандарти, компетентність: Словник основних термінів / за заг. ред. проф. Гошовської В.А. / Авт. кол. К. : НАДУ, 2016. 153 с. Серія «Бібліотека народного депутата». Основи вітчизняного парламентаризму : підр. для вищих навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської. К. : НАДУ, 2012. Т. 1. 408 с. (Бібліотека магістра).
19. Реєнт О. Розвиток парламентаризму в Україні. К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. 125 с.
20. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 335 с.
21. Теорія та історія вітчизняного парламентаризму : монографія / за заг. ред. В.А.Гошовської. К. : НАДУ, 2013. 368 с.
22. Українократія – українська політична альтернатива. Політологічне есе. Львів : Вид. Мосейчука В.В., 2011. 80 с.
23. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. Шемшученка. К., 1999. 368 с.
24. Цінності, стандарти, компетентність у парламентській діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.А.Гошовської. К. : НАДУ, 2016. 193 с. Серія «Бібліотека народного депутата».
25. Шляхтун П. П. Парламентаризм: словник-довідник. К. : Парлам. вид-во, 2003. 230 с.

Допоміжні

1. Арзаканян М. И. Политическая история Франции XX века: учеб. пособие. М.: Высшая школа, 2003. 157 с.
2. Белов Д.М. Прийняття та перегляд Основного закону: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2011. Випуск 16. С. 59-61.*
3. Белов Д.М. Проблеми реформування української моделі державної влади. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки. 2012. № 2, ч. 1. С. 57-62.*
4. Белов Д.М. Реформування державної влади в Україні: аналіз положень Основного закону України. *Форум права. 2012. № 1. С. 82-87.*
5. Великий енциклопедичний юридичний словник/ за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Юрид. думка, 2007.
6. Євтушенко О. Н. Принцип поділу влади та його вплив на формування демократичної моделі державної влади: зарубіжний досвід і Україна. *Наукові праці. Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2009. №. 110. Вип. 97. С. 89-94.*
7. Забарський В.В. Принцип поділу влади в українському державотворенні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2014. №. 2. С. 29-34.*
8. Задорожня Г. В. Конституційне право України: навчальний посібник. К. : Вид-во

Нац. авіац. ун-ту “НАУ-друк”, 2009. 128 с.

9. Заруба В. М. Історія держави і права України: навчальний посібник. К. : Істина, 2006. 416 с.

10. Захарченко П.П. Історія держави і права України: навчальний посібник для дистанційного навчання. К. : Університет «Україна», 2005. 385 с.

11. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В.Д.Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю.П.Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

12. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. К.: КУП НАНУ, 2013. 350 с.

13. Історія держави і права України. Академічний курс. У 2 т. / За ред. В. Я. Тація. К.: Основа, 2003. 420 с.

14. Історія держави і права України : підручник / за заг. ред. А. С. Чайковського. К. : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.

15. Кравченко В. В. Конституційне право України : навчальний посібник [6- те вид., випр. та допов.]. К.: Атіка, 2008. 592 с.

16. Куцин Я. М. Інститут парламентського контролю: основний чинник у сфері контролю за дотриманням основних прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 40, т.1. С. 45-50.*

17. Куцин Я. М. Парламентський контроль – основний чинник ефективності принципу «стримувань і противаг». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Вип. 46, т.1. С. 36-41.*

18. Куцин Я. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового закріплення прав опозиції у сфері здійснення парламентського контролю в Україні: порівняльно-правове дослідження. *Visegrad journal on human rights. 2018. № 3/1. С. 103-108.*

19. Куцин Я. М. Якість законотворчого процесу в Україні як основний чинник ефективності парламентського контролю. *Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 6. С. 54-58.*

20. Литвинов О. М. Межі конституційного контролю у провадженнях за конституційними поданнями та конституційними скаргами: теоретичні аспекти. *Теорія і практика правознавства. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_4/ (дата звернення: 25.08.2021 року).*

21. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник; 2-ге вид., переробл. та дооп. К. : Правова єдність : Алерта, 2010. 432 с.

22. Політологічний енциклопедичний словник. А – Я / НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Укр. асоціація політологів ; за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. ; упоряд. В. П. Горбатенко. 2-е вид., допов. і переробл. К. : Генеза, 2004. 735 с.

23. Сурай І.Г. Сутнісні ознаки сучасного парламентаризму. *Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 1(49). С. 1-5.*

24. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник. К. : Атіка, 2011. 520 с.

25. Управління суспільним розвитком : словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненка, В.Д. Бакуменка. К. : Вид-во НАДУ, 2006. 210 с.

26. Чушенко В. І., Заяць І. Я. Конституційне право України : підручник; за заг. ред. проф. В. І. Чушенка; [2-ге вид., допов. і переробл.]. К. : Ін Юре, 2009. 547 с.

27. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2008. 472 с.

28. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. К. : Юрид. фірма “Салком”; Юрінком Інтер, 2006. 560 с.

29. Шляхтун П. П. Конституційне право України: підручник. К.: Освіта України, 2008. 592 с.
30. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. К.: Критика, 2002. 416 с.

Інформаційні ресурси мережі Інтернет

1. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 25.08.2021).
2. Національне агентство України з питань державної служби (НАДС): офіційний сайт. URL: <https://nads.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2021).
3. Юристконсульт : Народний правовий портал (Коментовані кодекси, науково-практичні коментарі чинного законодавства). URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks.html> (дата звернення: 25.08.2021).
4. Електронна юридична бібліотека. URL: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/biblioteka> (дата звернення: 25.08.2021).
5. Студентський юридичний портал України. URL: http://the-law.at.ua/load/juridichna_literatura/41 (дата звернення: 25.08.2021).
6. EuroNest Parliamentary Assembly : офіційний сайт. URL: <http://www.europarl.europa.eu/euronest/en/home.html> (дата звернення: 25.08.2020).
7. Лабораторія законодавчих ініціатив: громадська організація : офіційний сайт. URL: <http://parlament.org.ua/> (дата звернення: 25.08.2021).
8. Інститут Законодавства Верховної Ради України : офіційний сайт. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2021).